

A teleházak gazdasági fenntarthatósága

A teleházak a közösségek egyik válasza a digitális egyenlőtlenségekre. A teleházmozgalom központi kérdése a fenntarthatóság. A fenntarthatóság számos megjelenési formája közül a pénzügyi, gazdasági fenntarthatóság a teleházak legnagyobb problémaköre. A fenntarthatóságot nagyban befolyásolja a non-profit működésmód, ugyanakkor az árképzést és a teleházvezetők véleményét összevetve megállapítható, hogy bár a teleházak többsége non-profit működésűnek vallotta magát, az adott teleház árképzése és a működési mód között nincs közvetlen összefüggés. A fenntarthatóság szempontjából fontos árbevétel általában az összes költség harmadára elegendő, a fennmaradó két harmadot támogatóktól és pályázati forrásokból szerzik be. A teleházak fenntarthatóságát tehát jelentősen befolyásolja az aktuális támogatási politika, a pályázatfüggés. A teleházak olyan gazdasági környezetben működnek, amelyben egy piaci vállalkozás nem él meg. Így elvárni a teleházaktól, hogy gazdaságosan, önfenntartóan működjenek, nem reális elvárás, az állami szerepvállalás szükségszerű. A teleházak önállóan, állami beavatkozás és támogatás nélkül életképtelenek. Ennek oka, hogy a teleház olyan célokat fogalmaz meg az esélyegyenlőség erősítése érdekében, amelyek jellemzően nem finanszírozhatók üzleti alapon.

Kulcsszavak: teleház, gazdasági fenntarthatóság, digitális egyenlőtlenségek, állami szerepvállalás

Szerzői információ:

Hohl Ferenc

1979-ben született Budapesten. Középfokú tanulmányait 1993 és 1997 között Cegléden, a Török János Mezőgazdasági és Egészségügyi Szakközépiskolában végezte el. A gödöllői Szent István Egyetem Gazdálkodás- és Társadalomtudományi Karán szerzett diplomát 2002-ben. Doktori tanulmányait a Szent István Egyetem Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskolában végezte el. Jelenleg vezető fejlesztőként dolgozik saját informatikai cégénél.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Hohl Ferenc. „A teleházak gazdasági fenntarthatósága”.

Információs Társadalom X, 3–4. szám (2010): 27–37.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.X.2010.3-4.2>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

A teleházak gazdasági fenntarthatósága

Információs társadalom és digitális egyenlőtlenségek

Az információs társadalom fogalma nem új keletű dolog, kialakulását az 1956–1957-es évhez kötik (Naisbitt 1982). Ekkor haladta meg első ízben a műszaki, vezetői, illetve az adminisztrátori tisztviselők létszáma a fizikai dolgozók számát a legfejlettebb országokban. Az információs társadalomban többen foglalkoznak információkkal, mint anyagi termeléssel. Ezt a társadalmat nevezzük erősen leegyszerűsítve posztindusztriális, az ipar utáni, más néven információs társadalomnak. Az információs társadalom mint fogalom nem egységes. Ahány kutató, annyi megfogalmazás és értelmezés. Egyetértek Karvalics (2007) kijelentésével, hogy a posztindusztriális társadalom mint kifejezés nem helyes, mivel van valamiféle másodlagos, posztkapitalista jelentése is, márpedig a kapitalista szerkezet lényegében az információs társadalomban sem változott. Az információs társadalom lényegének meghatározására az információs társadalom mint kifejezés angol (Information Society) elterjesztőjének megfogalmazását tartom: „Új típusú társadalom, amelynek átalakulása és fejlődése mögött az információs (és nem az anyagi) javak termelése a hajtóerő [...] (és amely ezzel) az emberi intellektuális kreativitást virágoztatja fel” (Yoneji Masuda) (Karvalics 2007: 34).

Megoszlanak a vélemények annak tekintetében, hogy az információs társadalom eszközei és maga az információs társadalom vajon életképesebb, igazságosabb társadalmat hoz-e létre, mint az eddigi társadalmi berendezkedések, mint például a feudalizmus. Roman és Colle szerint az IKT-eszközök javíthatják a vidéken élők helyzetét azáltal, hogy információt szolgáltatnak a döntéseikhez. Mit és hogyan termeljenek, mi hol a legolcsóbb, milyen programok, pályázatok segíthetik a munkáját, hol, milyen piacon adjon el (Roman–Colle 2001). Nagy területű és izolált országokban, kontinenseken, mint például Ausztrália, Afrika államaiban elősegíti a kapcsolattartást, a szolgáltatások elérhetőségét, a kormányzati ügyintézés egyszerűsítését (Clark 2001). Az IKT-eszközök átalakítják életünket annak minden területén (egészségügy, közigazgatás, kereskedelem, kultúra, kommunikáció, távmunka, távoktatás stb.). Új szolgáltatások, termékek jöttek létre, olyan lehetőségekkel, amelyekre eddig sohasem gondoltunk. A számítógép, illetve a számítástechnika más eszközei hétköznapi használati tárgyak lettek, a kiváltságos tudósok eszközéből a hétköznapi ember eszközei. Új szórakozási, szabadidő-eltöltési formák alakultak ki, melyek hosszú távú jövőbeli fejlődését meg sem tudjuk jósolni.

Kétségtelen, hogy az információs társadalom átalakítja életünket. Megváltoztatja társadalmi-gazdasági szokásainkat, a személyes kapcsolattartás módjait (pl. közösségi oldalak, társkereső oldalak, kormányzati portálok stb.), ugyanakkor a társadalmi be-

rendezkedést alapvetően nem változtatja meg. A társadalom nem lesz igazságosabb, a társadalom hierarchikus, alá- és fölrendeltségi viszonya nem változik meg. Az az elképzelés, hogy az internet és a technológia megold minden problémát, hibás (Pintér 2000, Gómez–Ospina 2001; Victórisz 2002). A technika nem oldhatja meg a meglévő társadalmi feszültségeket, a technikától önmagában nem lesznek jobban képzettek az emberek, nem javul automatikusan az életminőségük. Addig, amíg Afrikában milliók éheznek, és milliók nem jutnak tiszta vízhez, hiú ábránd az gondolni, hogy az IKT-eszközök megjelenése automatikusan megoldja gondjaikat. Az információs társadalom sem teremtett olyan világot, amelyben az emberek toleránsabbak lennének, és jobban tisztelnék és becsülnék egymást (Stehr–Strasser 2003).

Az információs társadalom magával hozta az előző társadalmi berendezkedésből a társadalmi egyenlőtlenségeket, amelyeket egy új jelenséggel, az úgynevezett digitális egyenlőtlenséggel még tovább mélyített. Úgy tűnik, hogy csak meglévő tőkeelemekre építve lehet hatékonyan új tőkeelemet felhalmozni. Az erőforrás-bővítés e logikája azt sugallja, hogy már meglévő egyenlőtlenségekre épül, és valószínű, hogy az egyenlőtlenségeket fel is nagyítja. Az a megállapítás, hogy az információs társadalomban való részvétel egyéni és nemzeti szinten is versenyelőnyt jelent, magában hordozza annak veszélyét is, hogy az információs társadalomból kimaradók versenyhátrányba kerülnek (Shapiro 2000). Ha elfogadjuk, hogy az információ hatalom, akkor el kell fogadnunk az információs egyenlőtlenség fogalmát is (Juhász, 2005). Castells a digitális szakadék legfontosabb kulturális kihatását abban látja, hogy az információs társadalomban nem új hálózatok jönnek létre, hanem a már eleve erős, kulturálisan uralkodó hálózatok kapnak még nagyobb erőre (Pintér 2000). Röviden: a fejlett társadalmak még fejlettebbek lesznek, a fejlett és fejletlen társadalmak közötti űr pedig egyre nagyobb lesz. Úgy is mondhatjuk, hogy a gazdagok még gazdagabbak, a szegények még szegényebbek lesznek. Az információs társadalom alapvetően az eddigi társadalmi berendezkedés folytatása egy magasabb technikai szinten. A digitális egyenlőtlenséget tulajdonképpen az információs társadalom eszközeinek használatában rejlő különbségek okozzák. A digitális egyenlőtlenségek többféle dimenzióból is megközelíthető, megállapítható különbségek országhatáron belül, és egy nagyobb gazdasági egységben a fejlett országok és a fejlődő országok között is (Rogers–Shukla 2001). Megjelenési formája változatos. Megjelenhet a használat mennyiségében (pl. mobiltelefon-előfizetések száma, internet-előfizetések száma) és minőségében is. A digitális egyenlőtlenségek megítélése változó. Egyesek szerint nem is létezik (Lengyel et al., 2003), mások szerint az innováció terjedésével csökken (Nagy 2003). A digitális egyenlőtlenségek megítélése tehát ellentmondásos, de az teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy az információs társadalom legnagyobb és egyben megoldásra váró problémája.

Digitális egyenlőtlenségek és a teleházak kapcsolata

Magyarországon az első teleházak a 90-es években jöttek létre. A teleházak alapításának egyik fő célkitűzése, hogy helyet teremtsen a közösségi hozzáférésnek, tehát ha valakinek nincs megfelelő számítógépe és internetkapcsolata, legyen egy hely, ahol ezt megteheti (Gáspár 2003). A teleházak „korszerű információtechnológiával felsze-

relt közösségi hozzáférési pontokként” (Fabulya 2006) definiálhatók. A teleház mint eszköz válasz a digitális egyenlőtlenségekre, azáltal, hogy közösségi hozzáférésre ad lehetőséget, csökkenti a digitális egyenlőtlenségeket. A közösségi hozzáférés fontossága a 90-es években vitathatatlan volt, azonban az elmúlt évtizedben az otthoni hozzáférés oly mértékben elterjedt, hogy a közösségi hozzáférés létjogosultsága kétségesé vált. Ugyanakkor figyelembe kell venni, hogy korai még a közösségi hozzáférést temetni, hisz a televíziók otthoni elterjedése nem szüntette meg a közösségi televíziózást. Tény, hogy a közösségi hozzáférés nem szűnik meg a jóléttel, mivel a különbségek, a hátrányok kumulatíván újratermelődnek (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2007). Ezért a közösségi hozzáférés – és azon belül a teleházak szerepe – továbbra is fontos lehet a digitális egyenlőtlenségek felszámolásában.

A teleházak fenntarthatósága

A teleház alapítása könnyű, de a fenntartása rendkívül nehéz feladat (Proenza 2003). A szakirodalommal egyetértve megállapítható, hogy a teleházak egyik legnagyobb kihívása a pénzügyek kezelése (Kyle 2001, Jensen 2003; Phillip–Foote 2007). Fenntarthatóságon azonban nem csak pénzügyi fenntarthatóságot kell érteni. A fenntarthatóságnak több aspektusa is van, ennek az egyik, de kétségkívül legfontosabb része a pénzügyi fenntarthatóság, amin azt kell érteni, hogy a teleház elő tudja teremteni a kiadások fedezetéhez szükséges bevételeket. A közösségi célok érdekében nemcsak pénzügyi fenntarthatóságról, hanem többek között szociális, politikai, kulturális és technikai fenntarthatóságról is beszélni kell. A szociális és kulturális fenntarthatóságon a különféle igényeknek, célcsoportoknak való megfelelést kell érteni. A politikai fenntarthatóság azt jelenti, hogy a teleház alulról jövő kezdeményezés legyen, tehát alulról felfelé, ne pedig fentről lefelé vezérelt intézmény legyen. A döntés a helyi közösség joga legyen, ne fentről hozzák meg a döntéseket, amelyeket rákényszerítenek a közösségre. A technikai fenntarthatóság eleme a felszereltség és a korszerű, fejlődő, megújuló technikai berendezések, számítógépek (Proenza 2001). A fenntarthatóság témaköréből a továbbiakban kiemelem a pénzügyit, mivel nemcsak Magyarországon, hanem szerencsére a világon ez a legnagyobb kihívás.¹

Teleházmodellek

A teleházak fenntartható, hosszú távú működtetése a teleházmozgalom legfontosabb céljai közé tartozik. Ez jelenti egyben a teleházak legnagyobb problémakörét is. Kas–Larsson (2001) felmérésében a teleházak 70%-ának a pénzügyiforrás-hiány jelentette a legnagyobb problémát, ezzel minden más problémát felülmúlva. Fabulya (2006) felmérésében a teleházak több mint 90%-a azt nyilatkozta, hogy a teleház nem képes teljesen önfenntartóvá válni. Fabulya szerint a legnagyobb kihívás a teleházak működtetése, fenntartása. Ennek legfontosabb okait a következőkben látja:

¹ Lásd még Hohl Ferenc: A teleházak árképzésének és földrajzi elhelyezkedésének összefüggései. *Információs Társadalom*, 2006/2, 98–108.

- a teleházakat működtető szervezetek létbizonytalansága, forráshiánya,
- az egyes területek tisztázatlan jogi viszonyai,
- a foglalkoztatás bizonytalansága.

A teleház gazdasági működését a teleházmodell határozza meg. A fő kérdés, hogy mit szeretnének elérni a teleházzal. A támogatott (akár önkormányzat, akár pályázat útján) teleházak kevésbé fenntarthatók, az üzletiek igen. Csakhogy az üzleti megközelítéssel a szociális célok nem érhetők el. Teljesen érthető, hogy az üzleti modellre alapozott teleház nem fog szociális feladatokkal foglalkozni, mivel az nem hoz azonnali, közvetlen bevételt számára. A leghasználhatóbb megközelítés a vegyes modell, a szociális üzleti modell. Így a szociális célok is elérhetők, ugyanakkor megpróbál valamennyi bevételre is szert tenni (Fillip–Foote, 2007). A gyakorlatban háromféle teleházmodell létezik.

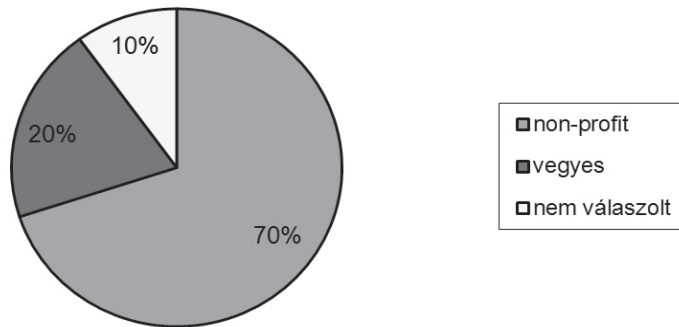
Nonprofit: a szolgáltatás ára csak az önköltséget fedezi.

Üzleti: a szolgáltatás árát üzleti alapon határozzák meg, fedezi az önköltséget, és ezen felül jövedelmet is biztosít. Mivel a teleház nonprofit intézmény, a tisztán üzleti alapon történő árképzés nem a teleházak sajátja.

Vegyes: a kettő kombinációja, bizonyos szolgáltatásokat önköltségi áron értékesítenek, bizonyos szolgáltatásokat pedig üzleti alapon.

Külföldi szerzők szerint nincs ideális modell, mindegyiknek vannak erősségei és gyengeségei egyaránt. A kihívást az jelenti, hogy olyan üzleti modellt alkalmazzon a teleház, amely segítségével maximalizálni lehet az előnyös hatásokat mindenki számára. Nincs általános üzleti terv a teleházak számára. Minden teleház más és más, függenek a helyi viszonyoktól, körülményektől (Oestmann–Dymond 2001; Fillip–Foote 2007). A hosszú távú fenntarthatóság érdekében szükséges üzleti tervet készíteni. A nonprofit működés egyébként nem feltétlenül jelent bevételnélküliséget. Ez azt jelenti, hogy jóval olcsóbban adja a szolgáltatásokat, mint az üzleti modell, de ugyanakkor ingyenszolgáltatást nem vagy nagyon keveset ad, minden szolgáltatásért legalább minimális díjat kell fizetni. Ezzel a megoldással tehát bevétel is keletkezik, de ugyanakkor azok is igénybe tudják venni a szolgáltatásokat, akik egyébként nem (Roman–Colle 2002). Magyarországon a tudatos üzletpolitikát némileg árnyalja, hogy 2001-ben még csupán a teleházak 10%-ának volt írásos üzleti terve (Kas–Larsson 2001).

2003–2004-ben 95 teleház részvételével országos szintű felmérést készítettem a magyarországi teleházak között.

1. ábra

Teleház működési modellek (2003–2004) Forrás: saját szerkesztés, N = 95

Felmérésem eredményei szerint a megkérdezett teleházak 70%-a tevékenységét nonprofitnak jellemezte, 20% állította magáról, hogy vegyes – üzleti és nonprofit egy-szerre – tevékenységet folytat, míg 10% nem válaszolt.² A felmérés során vizsgáltam a teleházak gazdasági működését, többek között az árképzést is. A vizsgálat idején voltak teljesen ingyenes teleházak, ugyanakkor az alábbi táblázat maximumértékeiből látható, hogy nagyon drága teleházak is.

1. táblázat

Négy alapszolgáltatás árának minimum-, maximum- és átlagértékei (2003–2004)

<i>Szolgáltatás</i>	<i>Minimum (Ft)</i>	<i>Maximum (Ft)</i>	<i>Átlag (Ft)</i>
Géphasználat, Ft/óra	0	600	113
Internethasználat, Ft/óra	0	1080	381
Nyomtatás, fekete-fehér, Ft/lap	0	60	19,8
Fénymásolás, A4, Ft/lap	0	90	12,3

Forrás: Saját szerkesztés, N = 86

A kutatás vizsgálta a teleházak által adott kedvezményeket is. A megvizsgált teleházak 26%-a adott valamilyen kedvezményt felhasználóinak, ezek jellemzően mennyiségi kedvezmények voltak. Ingyenes csupán néhány teleház volt, több teleház éppen ellenkezőleg mindent a lehetséges, fent bemutatott maximumáron szolgáltatott. A kutatás az előzőekben ismertetett szolgáltatásokon felül egyéb szolgáltatások árait is vizsgálta, azonban a többi szolgáltatás árai nem álltak rendelkezésre minden teleházban, így nem feleltek meg a vizsgálat szempontjából.

A gyakorlati munka során olyan tapasztalatok születtek, hogy a teleházak sok esetben nem tudják pontosan meghatározni, mit jelent a nonprofit működés. Az árképzést és a teleházvezetők véleményét összevetve megállapítható, hogy bár a teleházak többsége nonprofit működésűnek vallotta magát, az adott teleház árképzése és a működési mód között nincs közvetlen összefüggés. Tehát a magát nonprofitnak valló teleházak között ugyanannyi eséllyel található drágább árszínvonalú teleház, mint olcsó. A tapasztalatok szerint ennek oka abban keresendő, hogy a teleházakra nyomás nehezedik mind a lakosság, mind az MTSZ részéről, ezért a teleházvezetők inkább nonprofit működésűnek vallják. A teleházak azonban nagyon nehezen tudnak nonprofit módon működni, mert az elvárások nagyok, de a támogatások kicsik. Működésre támogatást elsősorban az önkormányzattól remélhetnek, a megvizsgált teleházak 34%-a kap valamilyen támogatást, elsősorban a helyi önkormányzattól. Mivel a vizsgált teleházak egyharmada kap valamilyen működési támogatást, érdekes annak vizsgálata, hogy azok a teleházak, amelyek támogatásban részesülnek, olcsóbb árszinttel dolgoznak-e, mint a támogatást nem kapott társaik. Az elemzés során azonban kiderült, hogy nincs összefüggés a teleházak támogatása és árszintje között.

² Fabulya (2006) felmérésében 90% volt a nonprofit jellegű teleházak aránya.

A teleházak bevételei

Az eredmények elemzése során azt a következtetést lehetett levonni, hogy az árszintnek csekély hatása van a teleház működésére. A teleház árszintje nincs közvetlen kapcsolatban a teleház működésével. Ezt megerősítik a teleházvezetőkkel készített interjúk is. Az interjúk során a teleházvezetők beszámoltak arról, hogy az árbevétel általában az összes költségek egyharmadára elegendő, a fennmaradó kétharmadot támogatóktól és pályázati forrásokból szerzik be. A teleházak vezetői sok esetben véletlenszerűen, mindenféle gazdasági elemzés vagy megfontolás nélkül határozzák meg árait.

Fabulya (2006) felmérése szerint a teleházak minimálköltséggel dolgoznak, és azokat a bevételeket, amelyeket nem pénzbeli támogatásként kapnak, nem feltétlenül számítják be az összköltségvetésbe. Felmérése szerint a teleházak negyedének a havi költségei 50 ezer Ft alatt vannak, ami, ha van alkalmazott is, nyilván irreális. A havi bevételről viszont 40% azt nyilatkozta, hogy az 10 ezer Ft alatt van. A felmérés szerint a szolgáltatásokból származó bevételek messze nem elegendőek a teleház fenntartásához. Más felmérés szerint is a bevételek legjobb esetben is csak harmadát adják a kiadásoknak (Laczkó–Soltész 2004). Külföldi teleházak esetében a bevételek aránya teljesen változó, egyes országokban a szolgáltatásokból származó bevétel adhatja a teljes bevétel akár 50%-át is (Roman–Colle 2001). A bevételek hiányzó részét az önkormányzati támogatások és a pályázatok adják. Az adatokból jól látható, miért rendkívül sérülékeny a teleház. A teleház működése jórészt az önkormányzat jóindulatától és a pályázati lehetőségektől függ (ezért projektjellegű a teleház, a működési idejét az elnyert pályázatokból származó források mennyisége határozza meg). Problémát jelent az is, hogy a felmérések szerint a teleházak pénzügyi és egyéb nyilvántartással korlátozottan rendelkeznek (Kas–Larsson 2001; Fabulya 2006). Pontos nyilvántartások hiányában természetesen nem lehet reális képet kapni a teleházak valódi gazdasági helyzetéről.

A szakírók azt is hangsúlyozzák, hogy a teleháznak bevételre van szüksége a fennmaradáshoz. A bevétel kérdése a teleházak esetében kényes téma, mivel némi ellentmondásban van a teleházak nonprofit szemléletmódjával. Laczkó–Soltész (2004) azt írja, hogy külföldi tapasztalatok alapján, ha a teleház fenn akar maradni, egy idő után a közösségi funkciók helyett a kereskedelmi funkciók kerülnek előtérbe, a teleház így elkerülheti a megszűnését, de működését tekintve bevételorientált lesz. A szakírók külföldön amellet, hogy a nonprofit működés mellett érvelnek, hangsúlyozzák a bevételek fontosságát, az üzleti-stratégiai tervek kidolgozását (Proenza 2001; Roman–Colle 2001). Ugyanakkor a bevételek nem fedezik a kiadásokat teljes egészében, a támogatóknak kell a teleház bevételeit a szükséges mértékben kiegészíteni. Angol tapasztalatok alapján a teleházak kétharmada veszteséges, vagy éppen csak talpon tud maradni (Oestmann–Dymond 2001). Ez viszont azt jelenti, hogy amelyik nem termel profitot, az előbb-utóbb megszűnik, hisz a vegetáló-stagnáló teleházak hosszú távon szintén nem tarthatók fenn. A problémát véleményem szerint az jelenti, hogy ha a teleház túlzottan a bevételekre koncentrál, mert máshonnan nem kap támogatást, sérül az a célkitűzés, amiért eredetileg létrehozták őket, vagyis a közösségi hozzáférés biztosítása mindenki számára, beleértve a szociálisan hátrányos helyzetben lévő rétegeket.

A teleházak kétharmada a működés első három évében bezár (Gáspár–Takáts 1997). Kezdetekben az alapítók elgondolása szerint, ha egy teleház túléli az első három évet, akkor az hosszú távon is fennmarad. Később ez az elképzelés megdőlt, mivel a nonprofit jellegből adódó csekély bevételek nem teszik lehetővé a fenntartható működést. Fabulya megállapítja, hogy a fenntarthatóság mint működési stratégia és ezáltal a hosszú távú, biztonságos működtetés modellje még nem alakult ki (Fabulya 2006). A teleházak egyik napról a másikra élnek, bevételeik nem tervezhetőek, valamint erőteljesen függenek a pályázati lehetőségektől (Laczkó–Soltész 2004). A fenntarthatóság tehát kritikus feltétel a teleházmozgalom céljainak eléréséhez. A teleházak életében mindhárom szektornak (állami, üzleti, civil) együtt kell dolgoznia, és már a kezdetektől fogva keresnie kell a megoldást a működőképes teleházmodell kidolgozásához (Gáspár–Eckert–Szabó 2003). Amennyiben ez nem történik meg, Gáspár (1999) szerint a teleház nem lesz önfenntartó, és a mindenkori fenntartók jóindulatától fog függeni, tehát hosszú távon nem lesz fenntartható.

Kérdés, hogy akkor a teleház hogyan tudja magát fenntartani. A hosszú távú fenntartás bevételek nélkül kudarcra van ítélve. Afrikában a megalapított teleházak harmada megszűnt, a maradék fele pedig részlegesen tud működni, és csak a megmaradt teleházak fele képes megfelelő módon üzemelni (Benjamin 2001). Skóciában a támogatási időszak lejárta után a PIAP-ok alig több mint harmada nyilatkozta, hogy folytatja eddigi tevékenységét, 10% nyilatkozta, hogy biztosan nem, a maradék több mint 40% pedig valószínűnek tartotta, hogy eddigi tevékenységét a jövőben is végezni kívánja (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2007). A teleházak tehát nem önfenntartók, de az is kérdés, hogy valóban tudnak-e önfenntartóak lenni? A fő dilemma, kinek, hogyan és mennyiért szolgáltatassanak? A szolgáltatásokból származó bevétel igen jelentős, akár 50–70%-át is adhatja az összbevételnek (Proenza 2001; Oestmann–Dymond 2001). Ugyanakkor, ha a teleház bevételei nem fedezik költségeket, nem nyújtanak fedezetet az eszközök cserélésére, akkor elkerülhetetlen az állapotromlás és avulás (technikai fenntarthatóság), ami a teleház előbb-utóbbi bezárásához vezet. Ha a bevételek még az üzemeltetés költségeit sem fedezik, a teleháznak még hamarabb be kell zárnia. Így a fő kérdés továbbra is az, hogy honnan lehet pótolni a hiányzó forrásokat a teleház működtetéséhez.

Állami részvétel a teleházak működésében

Külföldön a teleház-kezdeményezések többségét az állam támogatja. Latin-Amerikában és a Karib-térségben a teleházak jó része állami támogatással jött létre. Meg kell jegyezni, hogy az állami részvétel fajtája függ a teleház környezetétől. Tehát az állam nem automatikusan támogatja a teleházakat, jó adottságú vidéken az állami beavatkozás mértéke minimális. Pénzt minimális mértékben ad, ugyanakkor támogatja a partneri együttműködések és a szervezeti összefogást. Szegényebb, elmaradottabb részeken az alternatív lehetőségeket keresi, amely több intézmény összefogásában nyilvánul meg, például a teleház együttműködik a helyi rádióval vagy más, szociális intézménnyel. Az állami támogatás jelentősen differenciált, ugyanakkor az állami részvétel a működés szakaszában nagyobb, mint az alapítás szakaszában (Proenza 2003).

Nálunk viszont éppen a működésre lehet nagyon nehezen forrásokhoz jutni (Fabulya 2006; Gáspár–Eckert–Szabó 2003; Gazdasági és Közlekedési Minisztérium 2007). Proenza (2001, 2003) azt írja, hogy a már előbb említett karibi térségben az állam nem önmagában fejleszt, hanem az üzleti és civil szektorral együtt, közösen, és csak a közös részvétel hozhat sikert. Tehát a közös kooperáció az alapja a latin-amerikai és karibi térségben történő teleházfejlesztéseknek. A szektorközi együttműködést és a hálózatba szerveződést más külföldi szakírók is kiemelik mint a fenntarthatóság zálogát (Roman–Colle 2002; Fillip–Foote 2007). A fenntartás a fejlődő országokban sok esetben külföldi partnerek segítségével történik³, a magánszektor szponzorál. Esetenként a teleház franchise alapon működik, amely mögött nagy cégek állnak (pl. a Vodacom Dél-Afrikában) (Oestmann–Dymond 2001; Roman–Colle 2001).

Mind a hazai, mind a külföldi szakírók a teleházak működtetésében az állam szerepét kulcsfontosságúnak jelölik meg. Véleményük szerint az államnak részt kell vennie a teleházak működtetésében (Proenza 2001; Roman–Colle 2002; Dombi–Kollányi–Molnár 2007, Gáspár–Eckert–Szabó 2003), ugyanakkor a támogatás mikéntjéről már megoszlanak a vélemények. Magyarországon a teleházmozgalom képviselői állami normatíva-rendszer kidolgozásában látták a megoldást, ez a megoldás azonban a kormányzat ellenállásán elbukott (Fabulya 2006). A külföldi szakirodalom az állami szerepvállalást a partnerségben, és a politikai-jogi környezet kialakításában határozza meg elsősorban, a konkrét anyagi források, támogatások biztosítása kisebb jelentőségű, mint nálunk (Proenza 2003; Oestmann–Dymond 2007).

Érdeemes megemlíteni az ausztrál teleházak helyzetét. Ausztráliában kétféle megközelítés szerint támogatták a teleházakat. Az egyik megközelítés szerint Kelet-Ausztráliában a teleházak kaptak állami és közösségi támogatást az induláshoz, a támogatás feltétele volt, hogy 2 éven belül váljanak önfenntartóvá. Ennek ellenére egy évtizeden belül a teleházak 70%-a bezárt. Nyugat-Ausztráliában hasonló módon állami támogatásban részesültek a teleházak, a támogatáson felül azonban szakmai és szakértői segítséget is nyújtott számukra az állam. Ennek köszönhetően a Nyugat-Ausztráliában működő teleházak kevés kivétellel fennmaradtak (Laczkó–Soltész 2004). Az állami támogatás önmagában nem garantálja a teleházak sikerességét, az államnak a támogatási rendszeren felül más eszközökkel is segítséget kell nyújtania.

Az állami beavatkozásnak nem minden formája megfelelő. Az ausztrál példából látható, hogy a teleházak pusztán anyagi támogatása nem teszi fenntarthatóvá a teleházak működését. A túlságosan bő állami támogatásban részesülő teleházak nem motiváltak a gazdaságos működés irányába, hajlamossá válnak felesleges és drága dolgokba beruházni, mint a túl nagy épület, a túlzott kapacitás vagy a felesleges funkciók. A ritkán lakott területeken még nehezebb a fenntarthatóság, mivel kisebb a kereslet és magasabbak a költségek. A kielégítő működéshez mindenhol az kell, hogy az állam támogassa a beruházást és a működést. Ugyanakkor a támogatásnak átláthatónak, meggondoltnak és célravezetőnek kell lennie. Egyes szakértők szerint a teleházak működéséhez, hasonlóan az állami intézményekhez, folyamatos forrásokat kell biztosítani (Laczkó–Soltész

³ ITU (International Telecommunications Union), UNDP (United Nations Development Programme), USAID (United States Agency for International Development), UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization).

2004). Némely külföldi szerző szerint a teleházaknak olyan modell szerint kell működniük, mint a könyvtáraknak (Dagron 2001). Érdekesnek tartom Dagron felvetését, mivel ez a modell felveti annak a lehetőségét, hogy a jelenlegi hazai gyakorlattal szemben a teleházak nem pályázati, hanem közintézményi keretek között működjenek.

A teleházak olyan célkitűzéseket fogalmaznak meg az esélyegyenlőség erősítése érdekében, amelyek nem finanszírozhatók piaci alapokon. A vidéki teleházak olyan gazdasági környezetben működnek, amelyben egy piaci vállalkozás nem él meg. Így elvárni a teleházaktól, hogy gazdaságosan, öfenntartóan működjenek, nem reális elvárás, az állami szerepvállalás szükségesszerű. A teleházak önállóan, állami beavatkozás és támogatás nélkül életképtelenek.⁴

Irodalom

- Benjamin, Peter (2001): Telecentres in South Africa. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Clark, Jenny (2001): Promoting participation in telecentres. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Dagron, Alfonso Gumucio (2001): Prometheus riding a cadillac? Telecenters as the promised flame of knowledge. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Dombi Gábor – Kollányi Bence – Molnár Szilárd (2007): *Befogadást az Információs Társadalomba Most! Helyzetkép, legjobb gyakorlatok és akcióterv*. Budapest: Informatikai Érdekegyeztető Fórum, 56. [phttp://www.ittk.hu/web/docs/einclusion_evesjelentes_2007_inforum_ittk.pdf](http://www.ittk.hu/web/docs/einclusion_evesjelentes_2007_inforum_ittk.pdf)
- Fabulya Edit (2006): Átfogó teleházas kutatás. Alternatíva Egyesület – Magyar Teleház Szövetség. Fabulya Edit (2006): *Átfogó teleházas kutatás. Kutatási jelentés*. Alternatíva Egyesület, 22. <http://www.telehaz.hu/doc.php?id=871&type=dl>
- Fillip, Barbara – Foote, Dennis (2007): *Making the Connection: Scaling telecenters for development*. Washington: Information Technology Applications Center (ITAC). 256. <http://connection.aed.org/>
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2007): *Az e-Magyarország Program koncepcióhoz működési modell és pályázati dokumentáció kidolgozása*. KPMG Tanácsadó Kft, 112. http://www.emagyarorszag.hu/kepek/upload/2008-07/emagyarorszag_final_plus_070625.pdf
- Gáspár Mátyás – Takács Mária (1997): *Építsünk teleházat! Magyar Teleház Szövetség*. Csákkberény: Erdei Iskola, 272.
- Gáspár Mátyás (2003): *Kisközösségek hálózati szolgáltatója – partnerségben. A Magyar Teleház Szövetség 2002–2006 évekre szóló stratégiáját megalapozó tervezet, vitaanyag, módosított változat*. Teleház Kht., 39. http://telefalu.hu/test/service.php?act=myed_download&did=8&spec=dl&imgid=438
- Gáspár Mátyás – Eckert Bálint – Szabó Gabriella (szerk.) (2003): *e-Magyarország Pontok. A kisközösségek információs társadalma*. Budapest: Informatikai és Hírközlési Minisztérium, 41.
- Gómez, Ricardo – Ospina, Angélica (2001): The lamp without a genie: using telecentres for

⁴ Ez a kijelentés a városi teleházakra vagy más közösségi hozzáférési pontokra (pl. internetkávézók) nem vonatkozik, mivel a városokban a közösségi hozzáférési pontok működéséhez megvan a szükséges kerület.

- development without expecting miracles. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Jensen, Mike (2003): Information Kiosks and Sustainability: Key Components for Success. 43-47. In: Akhtar, Badshah – Khan, Sarbuland – Garrido, Maria (szerk.): *Connected for Development. Information Kiosks and Sustainability*. New York: Secretariat of the United Nations ICT Task Force. 268. <http://www.unicttaskforce.org/perl/documents.pl?id=1361>
- Juhász Lilla (2005): *Információ, társadalom, információs társadalom*. 25. http://www.artefaktum.hu/zskf/ZSKF_cloadas2.ppt
- Kas Kinga – Mimi, Larsson (2001): *Magyarországi teleházak monitorozása. Zárótanulmány*. 51. Hozzáférhető a Teleház Kht., vagy a Magyar Teleház Szövetség dokumentumtárában.
- Kyle, Richard (2001): Models of telecenters in Brazil. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Laczkó Zsuzsa – Soltész Anikó (2004): *Teleházak empirikus vizsgálata Békés, Csongrád és Bács-Kiskun Megyében. Kapocs – együtt könnyebb. Regionális partnerséggel a helyi közösségek szolgáltatásainak kialakítása érdekében. Zárótanulmány*. Budapest: SEED Kisvállalkozás-fejlesztési Alapítvány, 94. http://www.telehaz.hu/hosted/osszefoglalo_tanulmany.pdf
- Lőrincz László (2003): Információs technológiák a kaposvári kistérségben. Változások 2002–2003. 151–172. In: Lengyel György (szerk.): *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. Információs technológia és helyi társadalom*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, 187. (2).
- Nagy Beáta (2003): G(ender)G(eneration)G(ap): Kirekesztés vagy befogadás? 11–40. In: Lengyel György (szerk.): *Információs technológia és életminőség. Kutatási eredmények. Az információs technológia terjedése*. Budapest: Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszék, 152. (1).
- Naisbitt, John (1982): *Megatrendek. Tíz új irányzat, amelyek átalakítják életünket*. Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 245.
- Oeastmann, Sonja – Dymond, C. Andrew (2001): Telecentres – experiences, lessons and trends. 1–16. In: Latchem, Colin – Walker, David (szerk.): *Telecentres: Case studies and key issues*. Vancouver: The Commonwealth of Learning, 272. <http://www.col.org/colweb/webdav/site/myjahiasite/shared/docs/chapter%2001.pdf>
- Pintér Róbert (2000): A globális információs társadalom: Castells – The Information Age. *Jel-Kép*, (3) 11–26.
- Proenza, Francisco (2001): Telecenter sustainability: myths and opportunities. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Proenza, Francisco (2003): A Public Sector Support Strategy for Telecenter Development: Emerging Lessons from Latin America and the Caribbean. 9–14. In: Akhtar, Badshah – Khan, Sarbuland – Garrido, Maria (szerk.): *Connected for Development. Information Kiosks and Sustainability*. New York: Secretariat of the United Nations ICT Task Force. 268. <http://www.unicttaskforce.org/perl/documents.pl?id=1361>
- Rogers, M. Everett – Shukla, Pratibha (2001): The role of telecenters in development communication and the digital divide. *The Journal of Development Communication*, XII (2).
- Roman, Raul – Colle, Royal (2001): Modules for training telecentre staffs. An Interim Report with Sample Modules. Cornell University, 97.

-
- Roman, Raul – Colle, Royal (2002): Themes and Issues in Telecentre Sustainability. *Development Informatics Working Paper Series*, (10) 22. http://www.sed.manchester.ac.uk/idpm/research/publications/wp/di/di_wp10.htm
- Shapiro, Carl-R – Varian, Hal (2000): Az információ uralma. A digitális világ gazdaságtana. Budapest: Geomédia Kiadói Zrt., 383.
- Stehr, Nico – Strasser, Hermann (2003): Még nem dőlt el semmi: határok nélküli világ, helyi korlátokkal. *Információs Társadalom*, III. (3–4) 97–104.
- Vietórisz Tamás (2002): Optikai kábel és regionális fejlesztés. *Információs Társadalom*, II (4) 34–81.
- Z. Karvalics László (2007): Információs társadalom – mi az? Egy kifejezés jelentése, története és fogalomkörnyezete. 29–46. In: Pintér Róbert (szerk.): *Az információs társadalom. Az elmélettől a politikai gyakorlatig. Tankönyv*. Budapest: Gondolat – Új mandátum. 246. p. <http://mek.niif.hu/05400/05433/05433.pdf>